మహా భారతము

ఆశ్రమ వాస పర్వము

ప్రథమాశ్వాసము.

సర్పయాగ సందర్భంగా జనమేజయ మహారాజునకు వైశంపాయన మహర్షి చెప్పిన మహాభారత కథను, నైమిశారణ్యంలో సత్రయాగ సందర్భంగా సూతి అను పౌరాణికుడు శౌనకుడు మొదలగు మహామునులకు వినిపించ సాగాడు.

ధర్మరాజు చేసిన అశ్వమేధయాగము గురించి విన్న జనమేజయ మహారాజు వైశంపాయన మహర్షిని ఇలా అడిగాడు. "ఓ మహర్షి! ఆ ప్రకారంగా పితృపితామహుల నుండి సంక్రమించిన రాజ్య సంపదను స్వీకరించిన పాండవులు ధృతరాష్ట్రుని పట్ల ఏవిధంగా ప్రవర్తించారు. కుమారులు, మిత్రులను, అమాత్యులను యుద్ధంలో పోగొట్టుకున్న ధృతరాష్ట్రుడు, అష్ట ఐశ్వర్యములను పోగొట్టుకున్న ధృతరాష్ట్రుడు, ఆయన భార్య గాంధారి ఏ ప్రకారము ప్రవర్తించారు. వివరించండి." అని అడిగాడు. దానికి సమాధానంగా వైశంపాయనుడు జనమేజయ మహారాజునకు ఇలా వివరించాడు.

" ఓ జనమేజయ మహారాజా! ధర్మరాజు, అతని తమ్ములు పెదనాన్న ధృతరాష్ట్రునికి, గాంధారికి ఏ విధంగానూ తక్కువ చేయలేదు. వారిని అత్యంత గౌరవ ప్రదంగా చూసుకుంటున్నారు. ప్రతిరోజూ ధృతరాష్ట్రుని కలుసుకుంటూ ఆయన నుండి ఆదేశాలను స్వీకరిస్తున్నారు. విదురుడూ, యుయుత్సుడూ ప్రతిరోజూ ఆయనను ఏమరక సేవిస్తున్నారు. వారికి ఏమి కావాలో అడిగి

తెలుసుకొని వాటిని వెంటనే అమరుస్తున్నారు. ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి కూడా పాండవుల పట్ల ప్రేమాభిమానాలతో వ్యవహరిస్తున్నారు.

కుంతీ దేవి కూడా తన అక్కగారైన గాంధారిని ప్రతి రోజూ వచ్చి పలకరిస్తూ ఉండేది. ద్రౌపది, సుభద్ర తమ అత్తగారైన గాంధారిని ఏమరక సేవిస్తూ ఉన్నారు. ఆమెకు విలువైన వస్తువులు కానుకలుగా ఇస్తున్నారు. వారే కాకుండా అర్జునుని భార్యలైన చిత్రాంగద, ఉలూపి కూడా గాంధారిని ఆదరించేవారు.

ఇంక ధర్మరాజు ప్రత్యేకంగా పెదనాన్న గారికావలసిన భోజన సదుపాయములు, దైనందిన అవసరములు అన్నీ ప్రత్యేంగా అమరుతున్నాయో లేదో అని స్వయంగా పరిశీలించేవాడు. ప్రతిరోజూ వారికి ఏ లోటూ రాకుండా చూసుకొనే వాడు. ఇంక ధర్మరాజు అనుమతితో ధృతరాష్ట్రుడు ఎన్నో ధర్మకార్యాలు చేసాడు. దేవాలయములు కట్టించాడు. సత్రములు నిర్మించాడు. చెరువులు త్రవ్వించాడు. బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారాలు, మిగిలిన జాతుల వారికి గ్రామములు నిర్మించాడు.

ధర్మరాజ చక్రవర్తిని చూడటానికి వచ్చే సామంత రాజులు ముందు ధృతరాష్ట్రుని దర్శించుకొని తరువాత ధర్మరాజును దర్శించుకొనే వాళ్లు. దానికి ధర్మరాజు ఎంతో సంతోషించేవాడు. తన కుమారులు లేరు అన్న వ్యధను మనసులోనికి రానీయకుండా ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మరాజు అన్ని సౌకర్యాలు సమకూర్చాడు. అదే కాకుండా ధర్మరాజు తన తమ్ములకు, అమాత్యులకు, సైన్యాధిపతులకు ఇలా ఆదేశాలు ఇచ్చాడు. "నాపెదనాన్న, పెదతల్లిగారు పుత్రులను పౌత్రులను పోగొట్టుకొని దుఃఖంతో ఉన్నారు. వారికి ఏలోటూ రానీయకుండా చూడండి. నాకు ఏ విధమైన గౌరవ మర్యాదలు ఇస్తారో అవే

గౌరవ మర్యాదలు వారికీ ఇవ్వండి.” అని ఆదేశించాడు. ధర్మరాజు మాటలను అమాత్యులు, తమ్ములు, సేవకులు పాటించేవారు.

కాని భీముడికి మాత్రం మనసులో ఏమాత్రం ఇష్టం లేదు. కాని అన్న మాట కాదనలేక పైకి మాత్రం వారి పైన గౌరవాభిమానములు ఉన్నట్టు నటిస్తుండేవాడు. ధృతరాష్ట్రుని చూడగానే భీమునకు తాము మాయా ద్యూతము వలన పడిన బాధలు, అరణ్య అజ్ఞాత వాస క్లేశమును గుర్తుకు వచ్చి మనసు మండిపోయేది. ఎంత అణచుకున్నా ఆవేశం పొంగి ధృతరాష్ట్రుని చూడగానే మండిపడేవాడు భీముడు.

కాని ధర్మరాజు మాత్రము దానికి భిన్నంగా ఉండేవాడు.సుయోధనునకు, అతని తమ్ములకు శ్రాద్ధకర్మలు నిర్వర్తించునపుడు ధృత రాష్ట్రుని చేత ఎన్నో దాన ధర్మములు చేయించేవాడు. ఆ మాటకు వస్తే ధృతరాష్ట్రునకు తన కొడుకులు ఉన్నప్పటి కన్నా ఇప్పుడు రాచమర్యాదలు ఎక్కువగా జరుగుతున్నాయి. అంతే కాదు ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రుని వలన, అతని కొడుకుల వలన తనకు జరిగిన అపకారములను మనసులోకి రానిచ్చేవాడు కాదు. ధర్మరాజు తత్వము తెలిసి ఎవరు కూడా ఆయన ముందు ధృతరాష్ట్రుని గురించి, ఆయన కుమారుల గురించి, వారి పూర్వ ప్రవర్తన గురించి, చెడ్డగా మాట్లాడేవాళ్లు కాదు.

ప్రజలలో కూడా ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మరాజుకు బేధం ఉండేది కాదు. ఇరువురినీ సమానంగా గౌరవించేవారు. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా క్రమ క్రమంగా తన కుమారులను మరిచిపోయి ధర్మరాజు మీదనే ఎక్కువ ప్రేమానురాగాలు చూపించేవాడు. కాని భీముని చూచినప్పుడు మాత్రం ధృతరాష్ట్రుని గుండె రగిలిపోయేది. ఎందుకంటే భీముడే తన పెద్దకుమారులు ఇద్దరినీ నిర్దాక్షిణ్యంగా సంహరించాడు. భీముడు కూడా తమ సకల కష్టములకు కారణమైన ధృ

తరాష్ట్రుని చూచి మనసులో కోపంతో రగిలిపోయేవాడు. ఆ ప్రకారంగా ధృతరాష్ట్రుడు, భీముడు ఒకరి మీద కోపంతో మరొకరు రగిలిపోతున్నా, పైకిమాత్రం ఎంతో నమ్రతగా మర్యాదగా మాట్లాడు కొనేవాళ్లు.

కాని భీముడు మాత్రం ఒక్కోసారి బయటపడేవాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు గాంధారి వింటూ ఉండగా ఈ విధంగా అనేవాడు. "ఈ గుడ్డి వాడి కొడుకులందరినీ చంపేశాను. అయినా నా పాల బడ్డ ఎవడైనా చావకుండా బయటపడ్డాడా! ఆ కౌరవులకు బుద్ధిలేక మాతో యుద్ధానికి వచ్చారు కానీ, నా సంగతి తెలిసిన వాడెవడైనా మాతో పెట్టుకుంటాడా! ఈ భుజాలతోనే నేను సుయోధన,దుశ్శాసనులను మట్టుబెట్టాను. ఇంతటి మహత్కార్యమును నిర్వర్తించిన నా బాహువులకు పూజ చేస్తాను. కౌరవులను సమూలంగా నాశనం చేసేట్టు చేసిన ఆ దైవానికి నా శతకోటి వందనాలు." అని అంటూ ఉండేవాడు.

కాని భీముడు ఇలా అంటూ ఉండేవాడని ధర్మరాజుకు, అర్జునునికి, కుంతికి, ద్రౌపదికి తెలియదు. నకుల సహదేవులు మాత్రము భీముని మాటలు విని సంతోషించారు. కానీ ధర్మరాజుకు భయపడి బదులు చెప్పరు. ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారీ భీముని మాటలు విని, ఏమీ చెయ్యలేక మనసులోనే బాధపడుతుంటారు.

ఆ ప్రకారంగా 15 ఏళ్లు గడిచాయి. ఒకరోజు ధృతరాష్ట్రుడు తన బంధువులను, మిత్రులను, ధర్మరాజును సమావేశ పరిచి వారితో ఇలా అన్నాడు. "ఆర్యులారా! నా వలననే నా కుమారులు నాశనం అయ్యారు అని మీకు బాగా తెలుసు. నా కొడుకు అతి క్రూరుడు, లోభి, దాయాదులకు ద్రోహం చేసేవాడు. అయినా వాడిని ఈ కురుసామ్రాజ్యానికి చక్రవర్తిని చేసాను. రాయబార

సమయంలో కృష్ణుడు చెప్పిన మాటలు వినలేదు. నాకు నా కుమారుల పట్ల ఉన్న వ్యామోహము వలన వారికి మంచి చెడూ గట్టిగా చెప్పలేకపోయాను. ఒక్క కృష్ణుడే కాదు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు, సంజయుడు నాకు ఎన్నోవిధాలుగా చెప్పారు. చివరకు నా భార్య గాంధారి కూడా నన్ను తిట్టింది. అయినా నేను వారి మాటలు పెడచెవిని పెట్టాను. ఇదంతా తల్చుకుంటూ ఉంటే మనసుకు బాధ కలుగుతూ ఉంది. తుదకు నా కొడుకులు యుద్ధమును కోరుకున్నారు. యుద్ధంలో ఓడిపోయి తిరిగి రాకుండా అందరూ యుద్ధభూమి లో మరణించారు. యుద్ధంలో మరణించి వీరస్వర్గం పొందడం క్షత్రియుల లక్షణం కాబట్టి నేను వారి మరణానికి చింతించడం లేదు." అని అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

ధర్మరాజును దగ్గరగా పిలిచాడు. "ధర్మనందనా! నీ దయ వలన నేను సుఖంగా జీవితం గడుపుతున్నాను. రాచమర్యాదలు అనుభవిస్తున్నాను. నా కుమారుల శ్రాద్ధకర్మలయందు విశేషంగా దానధర్మాలు చేసి వారికి పుణ్యలోకాలు కలుగునట్లు చేసావు. నావలన నువ్వు నీ తమ్ములు ఎన్నో కష్టాలు అనుభవించారు. నీ భార్య ద్రౌపది పట్టరాని పరాభవాన్ని చవిచూచింది. నిన్ను నీ భార్యను ఇన్ని కష్టముల పాలు చేసిన నాకుమారులను నువ్వు నీ తమ్ములు చంపడం సమంజసమే. దానికి మిమ్ములను తప్పుపట్టను. అవన్నీ మరిచిపోయి నీవు నాపట్ల ఎంతో గౌరవము అభిమానము చూపిస్తున్నావు.

ఈ సందర్భంలో నేను నీకు ఒక విషయాన్ని చెప్పుకుంటాను. ఎందుకంటే నీవు ఈ రాజ్యమునకు రాజువు. ఈ రాజ్యంలో ఉండే ఎవరూ రాజుకు చెప్పకుండా ఏ పనీ చెయ్యకూడదు. అందుకని నీతో చెప్పుకుంటున్నాను. మాకు ముసలితనము వచ్చేసింది. ఎంతోకాలము బతకము. క్షత్రియుడైన వాడు యుద్ధంలో మరణించి వీరస్వర్గము పొందాలి. లేకపోతే తపస్సు చేసి ఆ

తపోఅగ్నిలో దగ్ధం అవ్వాలి. నాకు రెండో మార్గమే శరణ్యము. మా పూర్వీకులు ఎంతో మంది వార్ధక్యములో తపస్సు చేసి ముక్తి పొందారు. కాబట్టి నేను గాంధారి అడవులకు పోయి తపస్సు చేసుకోడానికి అనుమతి ఇవ్వు. నేనూ గాంధారీ అడవులకు పోయి అక్కడ నారచీరలు ధరించి కందమూలములు తింటూ తపస్సు చేసుకుంటూ నిన్ను దీవిస్తూ ఉంటాము." అని అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

ఆ మాటలు విన్న ధర్మరాజు పెదతండ్రితో ఇలా అన్నాడు. "పెదనాన్న గారూ! మీరూ పెదతల్లిగారూ అడవులకు పోయి అక్కడ కందమూలములు తింటూ అరణ్యవాసము చేస్తుంటే నేను ఇక్కడ రాజ్యసుఖములు అనుభవించ గలనా! ఈ రాజ్యపాలన నాకుసుఖాన్నిస్తుందా! పెదనాన్నగారూ! నాకు తెలుసు మీరు ఇన్నాళ్లూ సుఖంగా ఉన్నట్టు పైకి కనపడుతున్నారు కానీ మీరు సుఖంగా లేరు. మీరు మనసులో మాత్రం దుఃఖంతో పరితపిస్తున్నారు. మీ మాటలు విని నాకు చాలా బాధగా ఉంది. మీరు లేని రాజ్యము నాకు అవసరము లేదు.

పెదనాన్నగారూ! నాకు తల్లి, తండ్రి, గురువు, దైవమూ అన్నీ మీరే అనుకున్నాను. అటువంటి మీరు అడవులకు పోతే నేను హస్తినాపురములో ఎలా ఉండగలను. ఒక పని చేద్దాము. తమరి కుమారుడు యుయుత్సునికి రాజ్య పట్టాభిషేకము చెయ్యండి. నేను కూడా మీతోపాటు అడవులకు వస్తాను. అందరం అక్కడే ఉందాము. యుయుత్సుడు పరాయి వాడు కాదు. సాక్షాత్తు తమరి వలన పెద తల్లి గాంధారికి జన్మించిన వాడు. తమరి కుమారుడు. తమరికి వారసుడు ఈ రాజ్యానికి వారసుడు అతడే.

పెదనాన్నగారూ! నేను ఇప్పటికే బంధువులను మిత్రులను యుద్ధములో కోల్పోయి, ఆ దుఃఖమును తట్టుకోలేకుండా ఉన్నాను. ఇప్పుడు మీరుకూడా నన్ను విడిచి వెళ్లిపోతే నేను ఏం కావాలి! నా దుఃఖాన్ని ఎవరు తీరుస్తారు. అయినా

పెదనాన్నగారూ! ఈ రాజ్యం మీది. ఈ కౌరవ సామ్రాజ్యానికి మీరే రాజు. మీకు అనుజ్ఞ ఇవ్వడానికి నేను ఎవరిని. మీరు ఇంకా మీ కుమారులు చేసిన దురాగతములు గుర్తుపెట్టుకున్నారు కానీ నేను ఎప్పుడో మరిచిపోయాను. అయినా అవన్నీ కర్మవశాత్తు జరిగినవే కానీ, ఎవరూ చేసినవి కావు కదా!

నాకు మా అమ్మ కుంతీ దేవి, పెద తల్లి గాంధారీ ఒకటే కదా! ఇద్దరినీ సమానంగా పూజిస్తాను. గౌరవిస్తాను. అటువంటిది మీరు లేకపోతే నేను హస్తినలో ఎలా ఉండగలను. నేను ఇన్నిచెప్పినా మీరు అరణ్యములకు పోదలచుకుంటే నేను కూడా మీ వెంట వస్తాను. కాదనకండి. పెదనాన్నగారూ! అమ్మా గాంధారీ మాతా! నిజం చెబుతున్నాను. మీరు ఈ ప్రకారంగా మనసు కష్టపెట్టుకొని అరణ్యములకు పోతే నేను ఈ రాజ్యసుఖములు అనుభవించలేను. మాకు మీకు కలిగిన నష్టములు, పుత్రశోకములు అన్నీ విధివశాత్తు కలిగినవే. కాబట్టి వాటిని మరిచిపోయి మీరు సుఖంగా ఉండండి. ఈ అరణ్యవాస ఆలోచన మానుకోండి. బంధుమిత్రులను అందరినీ యుద్ధములో పోగొట్టుకొన్న నేను మీ ఇద్దరికీ సేవచేసుకుంటూ ఈ దుఃఖమును మరిచి పోదామని అనుకుంటూ ఉంటే మీరు ఈ ప్రకారము మమ్ములని విడిచి పెట్టి అరణ్యములకు పోతాము అనడం న్యాయమా! కాబట్టి నా ప్రార్ధనలు మన్నించి ఈ అరణ్యవాస ఆలోచన మానండి. మీ మనసులో ఉన్న దుఃఖాన్ని దూరం చేయండి." అని ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి కాళ్లమీద పడి ప్రాధేయపడ్డాడు ధర్మరాజు.

ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజు పట్టుకొని పైకి ఎత్తి కౌగలించుకున్నాడు. "నాయనా ధర్మనందనా! నీవు నాకు ఎంతో భక్తితో సేవలు చేస్తున్నావు. నేను కాదనలేదు. కానీ నాకు వయసు వచ్చింది. పెద్దవాడినయ్యాను కదా! ఈ వయసులోనైనా నేను తపస్సు చేసుకోవద్దా! ఇన్నాళ్లు రాజ్యపాలన చేసాను.

ప్రజలు చేసిన పాపాలలో నాకూ పాలు ఉంటుంది కదా! మరి నేను తపస్సు చేసి ఆ పాపాలు పోగొట్టుకోవాలి కదా!" అని పలికి ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుని, విదురుని, కృపాచార్యుని చూచి "అయ్యా! మీరు దయచేసి ధర్మరాజుకు నచ్చచెప్పండి. నాకు ఇంక మాట్లాడే శక్తిలేదు." అంటూ శోషవచ్చి పక్కనే ఉన్న గాంధారి మీద పడిపోయాడు. అది చూచి ధర్మరాజు దుఃఖించాడు.

"అయ్యో! వెయ్యి ఏనుగుల బలంకల ధృతరాష్ట్రుడు కూడా పక్కనే ఉన్న ఒక అబల(గాంధారి)ను ఆసరాగా చేసుకొని పడిపోయాడు కదా! ఎంతటి వారికైనా ఇటువంటి దుర్దశ తప్పదు కదా!" అని దుఃఖించాడు. అప్పుడు గాంధారి ధర్మరాజుతో ఇలా అంది. "ధర్మనందనా! నాయనా! మీ పెద తండ్రి గారికి వయసు అయిపోయింది. ఆయన వానప్రస్థమునకు పోవాలని అనుకుం టున్నారు. ప్రతిరోజూ నిద్రాహారాలు మాని ఇదే ఆలోచిస్తున్నారు. అందుకని ఆయనను అరణ్యములకు పోవడానికి అనుమతి ఇవ్వు." అని పలికింది.

ఆంతరూ కలిసి చల్లని నీరు మొహం మీద చిలకరించి ధృతరాష్ట్రుని సేదతీర్చారు. మరలా ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజుతో నేను ఎలాగైనా తపస్సు చేసుకోడానికి అడవులకు వెళ్లాల్సిందే. తప్పదు. ఈవిషయం తేలేంతవరకూ నేను అన్నపానాదులు ముట్టను. అని అన్నాడు. ఇంతలో వ్యాసమహర్షి అక్కడకు వచ్చాడు. అందరూ ఆ మహానుభావునికి నమస్కరించారు. వ్యాసుడు ధర్మరాజును చూచి ఇలా అన్నాడు.

"ధర్మనందనా! నీ పెదనాన్నగారి మాటను మన్నించు. ఆయనను తపస్సుచేసుకోడానికి అరణ్యములకు వెళ్లనివ్వు. ఎందుకంటే నీ పెదనాన్న వృద్ధుడు. కొడుకులను, బంధువులను పోగొట్టుకున్నాడు. అటువంటి వాడు తపస్సుచేసుకోడానికి అరణ్యాలకు పోవాలి అని కోరకుండా ఉంటాడా! గాంధారి

కూడా పుత్రశోకమును ఇన్నాళ్లు మనసులోనే అణచుకొన్నది. ఆమెకు కూడా ప్రశాంతత కావాలి. ఆమెకు కూడా తన భర్త తపస్సుచేసుకోవాలనే కోరిక ఉంటుంది కదా! అందుకే ఇప్పుడు నీవద్దకు వచ్చాను. వీళ్లను అడవులకు పోనివ్వు. వీరు అక్కడ ఉత్తమ గతులు పొందుతారు. అదే శ్రేయస్కరము.

"ధర్మనందనా! ఇన్నాళ్లు నీవు ఎంతోశ్రద్ధాభక్తులతో వీరికి సేవచేసావు. కాదనను. ఇంకనైనా వారిని వారి ఇష్టవచ్చినట్టు చెయ్యనీ! ఎందుకంటే ధర్మనందనా! క్షత్రియులకు యుద్ధభూమిలో మరణించి వీరమరణం పొందడమో లేక తపస్సు చేసుకుంటూ ఆ ధ్యానంలో మరణించడమో ఉత్తమము. అంతేకానీ ఈ సంసార సాగరంలో పడి వ్యాధులతో బాధలతో తీసుకుంటూ మరణించడం భావ్యమా!" అని అన్నాడు వ్యాసుడు.

ధర్మరాజు మారు మాటాడలేకపోయాడు. " మహానుభావా! నీ మాట మాకు శిరోధార్యము. నీ ఆజ్ఞప్రకారమే చేస్తాను. అయినా తమరి అనుమతి లభించిన తరువాత నా అనుజ్ఞ ఏపాటిది. అయినా లాంఛనంగా పెదనాన్న గారి అరణ్యవాసమునకు అంగీకరిస్తున్నాను." అని అన్నాడు ధర్మరాజు.

ఆ మాటలకు వ్యాసుడు ఎంతోసంతోషించాడు. "కుమారా! ధర్మనందనా! నీ తండ్రి పాండురాజు, తన అన్నగారైన ఈ ధృతరాష్ట్రుని సింహాసనము మీద కూర్చోపెట్టి ఆయనతో ఎన్నో యజ్ఞములు యాగములు, పుణ్యకార్యములు చేయించాడు. తాను రాజ్యభారము వహించి, అన్నగారి చేత రాచరికపు భోగములను అనుభవింపచేసాడు. తన అన్న గారిని భక్తితో సేవించాడు. నీవు కూడా నీ తండ్రి అడుగుజాడలలో నడిచావు. ఈ కురు సామ్రాజ్యమును విస్తరింపచేసావు. ఆయన, ఆయన కుమారులు నీకు నీ తమ్ములకు చేసిన దుర్మార్గములు అన్నీ మరిచిపోయి, నీ పెదనాన్న గారిని ఇన్నాళ్లు సేవించావు.

ఇన్నాళ్లు రాజభోగములు అనుభవించాడు. ఇప్పుడు తపస్సుచేసుకొనవలెనని కోరిక కలిగింది. కాబట్టి ఆయనను అడవులకు పోనివ్వడం నీ ధర్మం." అని అన్నాడు.

ఆ మాటలు చెప్పి మరలా వ్యాసుడు తనదారిన తాను వెళ్లిపోయాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రుని చూచి "పెదతండ్రిగారూ! మీరు ఏంచేయాలనుకున్నారో, విదురుడు, సంజయుడు, యుయుత్సుడు, కృపాచార్యుడు ఏమి చెయ్యాలనుకున్నారో అదే చెయ్యండి. నా అభ్యంతరం ఏమీ లేదు. కానీ తమరు అలసిపోయి ఉన్నారు. ముందు మీరు భోజనం చెయ్యండి." అని ప్రాధేయపడ్డాడు.

ధర్మరాజు మాట మన్నించి ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారితో సహా లోపలకు వెళ్లాడు. ఆయన వెంట విదురుడూ, సంజయుడు, యుయుత్సుడు,కృపాచార్యుడు కూడా వెళ్లారు. ధృతరాష్ట్రుని వానప్రస్థమునకు తగిన ఏర్పాట్లు అన్నీ చేస్తున్నారు. మరునాడు ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజును ఏకాంత మందిరంలోకి తీసుకొని వెళ్లాడు. . ఆయనతో ఇలా అన్నాడు.

"ధర్మనందనా! ఈ రాజ్యము ఏడు అంగములతో కూడి ఉంది. రాజ్యపాలన ధర్మబద్ధంగా చెయ్యాలి. కాని అది చాలా కష్టము. నాకు తెలిసినంత వరకూ నీకు రాజనీతి గురించి చెబుతాను విను.

(నాడు ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పిన మాటలు నేటి ప్రభుత్వపాలనకు ఎలా అన్వయించబడతాయో చూడండి.)

నీవు ఎల్లప్పుడూ విద్యావంతులను, వృద్ధులను భక్తితో సేవించు. వారికి

తగు ధనసహాయము చేసి వారిని ప్రీతులను చెయ్యి.

(వృధ్యాప్య పెన్షన్లు, పండితులకు, కళాకారులకు ఉపకారవేతనాలు, ప్రోత్సహకాలు ఇవ్వడం).

పెద్దవాళ్లు చెప్పిన నీతులు విని ఆ ప్రకారం ఆచరించడం. (అనుభవజ్ఞులను సలహాదారులుగా నియమించుకోడం).

రాజ్యం ఎంత జాగ్రత్తగా చేస్తావో నీ ఇంద్రియాలను కూడా అంతే జాగ్రత్తగా అదుపులో ఉంచుకోవాలి. (ఎలాంటి సెక్సుస్కాండల్సులో ఇరుక్కోకుండా ఉండటం, అవినీతి ఆరోపణలలో కూరుకుపోకుండా ఉండటం).

నీ ఇంద్రియాలను నీవు అదుపులో పెట్టుకుంటే అవి నిన్ను కాపాడుతాయి. (నిజాయితీ కలిగినపాలన అందించాడు అన్న కీర్తి దక్కుతుంది).

ఇంక మంత్రులను ఎలా నియమించాలంటే... వారి వారి పూర్వ చరిత్రలను, నిజాయితీని, పరిగణనలోకి తీసుకొనాలి. ఇంద్రియ నిగ్రహము కలిగిన వారినే మంత్రులుగా నియమించాలి.
(నేడు అక్రమార్జన కోటాను కోట్లు ఆస్తులు కలిగి ఉన్న వారు, పూటకో మాట, రోజుకో పార్టీ మార్చేవారు, రౌడీలు, గూండాల అండదండలు ఉన్నవారు, మంత్రిపదవులకు అర్హులు. నేడు ఎంతో మంది కేంద్ర మంత్రులు, రాష్ట్రమంత్రులు సెక్సు స్కాండల్సు లోనూ, అవినీతి ఆరోపణలలోనూ ఇరుక్కుని జైలుపాలయ్యారు కదా.)

ఇంక రాజ్యపాలనలో ఎంతో మంది శత్రువులు ఉంటారు. వారి యొక్క కదలికలు,నడవడికలు, వారియొక్క ఆప్తులు, బంధుమిత్రులు వారి కదలికలు అనుక్షణం చారుల వలన గమనిస్తూ ఉండాలి.

(అదే నేటి ఇంటలిజెన్సు వ్యవస్థ, ఫోన్ టాపింగ్, బంధుమిత్రులమీద నిఘా. బినామీ ఆస్తుల గురించి ఆరా.)

ధర్మనందనా! ఇంక శాంతిభద్రతలు,పుర రక్షణ వ్యవస్థలను పటిష్టం చెయ్యాలి. నీకు నమ్మకమైన వారినే నీకు భోజన సమయంలో, నిద్రించే సమయంలో నీకు సహాయకులుగా నియమించుకోవాలి. రాజ్యంలో ఆడవాళ్ల రక్షణ ఎంతో ముఖ్యమైనది. వారి రక్షణకు తగిన ఏర్పాట్లు చెయ్యాలి.

(నేడు జరుగుతున్న గృహహింస, అమ్మాయిల మీద ఆసిడ్ దాడులు, కిడ్నాపులు, వేధింపులు, మానభంగాలు, భ్రూణహత్యలు ఈ కోవలోకి వస్తాయి. వాటిని అదుపులో పెట్టడానికి నిర్మూలించడానికి తగిన పటిష్టమైన రక్షణ వ్యవస్థను రూపొందించాలి.)

ధర్మనందనా! నీవు ఏ పని చేయాలనుకున్నా మంత్రులందరితోనూ ఆలోచించి నిర్ణయం తీసుకోవాలి.

(ఈరోజుల్లో మంత్రులకు వారి వారి శాఖల్లో జరుగుతున్న విషయాలు గురించి అస్సలు తెలియడం లేదు. ఎవరికి వారే స్వతంత్రనిర్ణయాలు తీసుకుంటున్నారు. మంత్రులు తీసుకుంటున్న నిర్ణయాలు ప్రధాన మంత్రికి, ముఖ్యమంత్రికి కూడా తెలియడం లేదు. ఉదాహరణ 2జిస్కామ్.

సమిష్టినిర్ణయాలు తీసుకున్నప్పుడు పాలనలో పారదర్శకత ఉంటుంది. స్కాములకు, అవినీతికీ తావుండదు.).

నీవు నీ మంత్రులతో కలిసి రహస్య ప్రదేశాలలోనే సమావేశం అయి తగు నిర్ణయాలు తీసుకోవాలి. ఏ నిర్ణయం తీసుకున్నా అది రహస్యంగా ఉండాలి. (కాబినెట్ నిర్ణయాలు అధికారికంగా ప్రకటించకముంటే ఛానల్సులో ప్రసారం అవుతున్నాయి. అంతకన్నా ముందే కావలిసిన వారికి చేరుతుంటాయి. లీకు వీరుల మహాత్యం).

ఓధర్మనందనా! నీవు మంత్రులతోనూ, చారులతోనూ, రహస్య మంతనాలు జరిపేటప్పుడు మూగవాడైనా, చెవిటి వాడైనా, గుడ్డివాడైనా సరే, దగ్గరగా ఉండనివ్వకూడదు. (నేటి బగ్గింగులు, రహస్యకెమెరాలు, ఫోన్ టాపింగులు, స్టింగు ఆపరేషన్లు ఇదే కోవకు వస్తాయి.)

ఓ ధర్మనందనా! రాజుగా నీవు తీసుకున్న నిర్ణయాలు బయటకుపొక్కితే జరిగేనష్టం నివారించడం చాలా కష్టం. కాబట్టి మంత్రివర్గ నిర్ణయాలు గోప్యంగా ఉంచాలని నీ మంత్రులకు నొక్కి చెప్పాలి. (అదే నేడు మంత్రులతో చేయించే ఓత్ ఆఫ్ సీక్రెసీ).

ఇంక న్యాయనిర్ణయం. న్యాయనిర్ణేతలుగా బాగా చదువుకున్నవారినీ, నిజాయితీ కలవారినీ నియమించాలి. (ఒక సందర్భంలో ఒక సుప్రీం కోర్టు న్యాయవాది ఆంధ్రప్రదేశ్ లో వాదిస్తున్నప్పుడు అన్న మాట: (A JUDGE MAY BE A PERSON WHO KNOWS LAW OR LAW MINISTER.)

అపరాధులను దండించేటప్పుడు వారు చేసిన నేరము, ఏపరిస్థితుల్లో ఆ

నేరంచేసారో, ఆ నేరం ఎంతతీవ్రమైనదో గుర్తించి, దానికి తగుమాత్రంగానే శిక్ష విధించాలి.

(ఈ సూత్రం నేడు కూడా అమలులో ఉంది. ఉదాహరణకు దొంగతనం నేరం.... దానికి మూడేళ్లు శిక్ష అనుకుందాము. ఆకలివేసి రొట్టెముక్క దొంగిలించినా అది దొంగతనమే. బయట పెట్టిన వస్తువులు దొంగిలించినా దొంగతనమే. దారిన పోతున్న స్త్రీ మెడలో గొలుసు లాక్కొని వెళ్లినా దొంగతనమే, దౌర్జన్యంగా ఇంట్లోప్రవేశించి ఇంట్లో ఉన్న వారిని కట్టేసి దోచుకుపోయినా దొంగతనమే. కాబట్టి నేరతీవ్రతను బట్టి శిక్ష విధించాలి కాని పిడుక్కు బియ్యానికి ఒకే మంత్రం అన్నట్టు దొంగతనం అనగానే మూడేళ్లు కఠిన కారాగార శిక్ష విధించకూడదు. అది నాడు నేడు ఉన్న ధర్మం.).

రాజైనవాడు పొద్దుటే లేచి దేవతార్చన చెయ్యాలి. తరువాత కిందటిరోజు ఆదాయవ్యయాలు చూచుకోవాలి. తరువాత భోజనం చెయ్యాలి. సాయంత్రము వేళలో ప్రజలకు దర్శనం ఇవ్వాలి. వారి బాధలు వినాలి. రాత్రివేళలలో, గూఢచారులను, దూతలను కలిసి మంతనాలు సాగించాలి. బాగా పొద్దుపోయిన తరువాత మాత్రమే స్త్రీసుఖం అనుభవించాలి.

ఏదైనా కొత్త సంగతి, అత్యవసరమైన పరిస్థితి ఏర్పడితే, ఆలస్యం చేయకుండా బద్ధకించకుండా దానిని వెంటనే పరిష్కరించాలి. అంతేగానీ ఆలస్యం చేయకూడదు. (ప్రతి పనినీ సమస్యనూ నానబెట్టడం, అది తీవ్రతమము అయ్యేవరకూ వేచి ఉండటం దాని వలన లబ్ధి పొందటం నేటి రాజకీయము.).

ధర్మనందనా! ఈ ప్రకారంగా పరిపాలనసాగించు. ఇంక సంపాదన. నీవు న్యాయంగా, ధర్మంగానే సంపాదించాలి.

(పదవిలోకి రాకముందు పది ఎకరాలు ఉన్నవాడు, పదవిలోకి వచ్చి పదినెలలు తిరక్కుండానే కోటాను కోట్లు అక్రమంగా సంపాదిస్తున్నాడు. అదీ నేటి రాజకీయం.)

ప్రజలకు, ప్రభుత్వానికీ విఘాతము కలిగించేవారిని కనిపెట్టి వారిని కఠినంగా శిక్షించాలి. వారి ప్రయత్నములను వమ్ముచేయాలి. ధర్మనందనా! ప్రభుత్వకార్యములలో నేర్పు ప్రదర్శించిన వారికి ఏ లోటూ రాకుండా చూడు. వారి జీవితాలు సక్రమంగా గడిచేట్టు వారికి జీవనోపాధి ఏర్పాటుచెయ్యి. వారు చేసిన మంచి పనులకు ప్రోత్సహకాలు బహిరంగంగా ప్రకటించు. పదిమందిలో వారిని గౌరవించు.

నీమీద భక్తి, స్నేహము, ప్రేమ ఉండి శూరత్వము కలిగిన వాడిని సేనాపతిగా నియమించు. ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా ధైర్యంగా నిలబడగలిగే ఉన్నత వంశంలో పుట్టిన వారిని సేనాపతిగా నియమించు. ఇంకొక్క విషయం. ప్రతివాడిలో తప్పులు ఉంటాయి. నీ తప్పులు ఇతరులకు, నీ కింద పనిచేసే వారికి చెప్పకు. నీ కింద పనిచేసేవారి తప్పులను ఎప్పటికప్పుడు కనిపెట్టి వారిని సక్రమమార్గంలో పెట్టు.

నీ శత్రువుల వద్ద బుద్ధిమంతుడు, నిజాయితీ పరుడు, పరాక్రమ వంతుడు, శ్రమకోర్చి పనిచేసేవాడు ఉన్నట్టయితే వారిని నానా రకములైన బహుమతులు ఇచ్చి, నీకు అనుకూలంగా పనిచేసేట్టు చేసుకో. సాధారణంగా పొరుగు రాజులతో వైరం కలుగుతుంది. అటువంటి వారి పట్ల చాలా జాగ్రత్తగా ఉండు. నీవు ఏమరిపాటుగా ఉన్నప్పుడు నీ మీద దాడిచేసే అవకాశం ఉంటుంది. నీ శత్రువులు నీతో సమానమైన కానీ నీ కన్నా అధికంగా కానీ బలవంతులైతే వారితో సంధిచేసుకొని మిత్రులను చేసుకో. నీ కన్నా తక్కువ

బలము ఉన్న వాడితో శత్రుత్వము వహించి వాడిని ఓడించు. లేకపోతే నీ సామంతరాజును చేసుకో.

యుద్ధము రెండువిధాలు. ఒకటి... కోటను ముట్టడించి కోటలో వారికి బైటనుండిసహాయము అందకుండా చేసి ఓడించడం. రెండవది ముఖాముఖి యుద్ధం చేసి ఓడించడం. మొదటి దానిలో సైన్య నష్టం తక్కువగా ఉంటుంది. సమయానుకూలంగా ఏ పద్ధతి అనుసరించాలో నీవే నిర్ణయించుకోవాలి. ఈ రెండింటికీ ముఖ్యమైన సైన్యమును పటిష్ఠంగా ఉంచుకోవాలి. నీ శత్రురాజ్యంలో ఉన్న మంత్రులు రాజునకు ఎదురు తిరిగినట్టు తెలిస్తే, అదే అదనుగా భావించి, వారిలో వారికి విబేధాలు కల్పించి, దండెత్తి వారిని సులభంగా జయించాలి. ఎంత ప్రయత్నించినా తన రహస్యాలు, తనరాజ్యములోని రహస్యాలు బయటకు పొక్కనీకుండా జాగ్రత్తపడుతూ, రాజ్యపాలన చేసే రాజుతో యుద్ధం కన్నా సంధి ఉత్తమం.

ఇంక శత్రు రాజులను అనువైన సమయం చూచి జయించి వశపరచుకోవాలి. అంతదనుక అతనిని స్వేచ్ఛగా ఉండనివ్వాలి. ఆదమరిచి ఉన్నప్పుడు మీద పడి లోబరచుకోవాలి. నీవు నీ పొరుగు రాజు మీదికి దండెత్తాలి అనుకున్నప్పుడు ముందు అతని బలము, అతని సైన్యము, అతని శక్తియుక్తులు, అతనికి మిత్రులు ఎవరు, శత్రువులు ఎవరు, అతనికి నమ్మిన వారు ఎవరు ఇవన్నీ తెలుసుకొని తరువాత అతనిని జయించడానికి తగు వ్యూహాన్ని ఏర్పాటుచేసుకోవాలి.

రాజుకు రెండు రకాల బలాలు ఉంటాయి. ఒకటి నీ స్వంతబలము. అంటే నీ స్వంత సైన్యము. రెండవది. నీ మిత్రుల బలము. నీ కష్టసుఖములలో నీకు అండగా ఉండే బలము ఏదో గ్రహించి దానిని నమ్ముకోవాలి. దానికి

ఎక్కువ ప్రాధాన్యము ఇవ్వాలి. నీవు నీ శత్రు రాజ్యమును జయించి నప్పుడు ఆ రాజ్య ప్రజలకు నీ మీద అభిమానం కలిగేట్టు చూసుకోవాలి. వారిని అన్ని విధాలా ఆదుకోవాలి. అప్పుడు నీ కీర్తి శత్రు రాజ్యంలో కూడా పెరుగుతుంది. కాబట్టి, నీ రాజ్యములోని ప్రజలను కానీ, శత్రురాజ్యములోని ప్రజలను కానీ దయతో చూడాలి.

ధర్మనందనా! రాజైనవాడు వివిధశాస్త్రములు చదివి అందులో నిష్ణాతుడై, ప్రజలను వారి ఆస్తులను జాగ్రత్తగా కాపాడుతూ, అందరి ఎడలా దయతో ఉంటూ, ప్రజలకు ఇబ్బంది కలగని విధంగా పన్నులు వసూలు చేస్తూ, ధర్మబద్ధంగా రాజ్యపాలన చేసే రాజుకు ఆ రాజ్యము కామధేనువే అవుతుంది. ధ ర్మమార్గంలో రాజ్యపాలన చేసిన రాజుకు ఈ లోకంలోనే కాదు పరలోకంలో కూడా సుఖాలు లభిస్తాయి. ప్రజలను దయతో, ప్రేమతో, పక్షపాతం లేకుడా, కన్నబిడ్డలవలె కాపాడే రాజుకు అశ్వమేధ యాగములు చేసిన ఫలితం కన్నా ఎక్కువ ఫలితం కలుగుతుంది.

నాయనా ధర్మనందనా! నీకు ఇదివరకే తాత భీష్మలవారు, వ్యాసుడు, కృ ష్ణుడు ఎన్నో నీతి వాక్యములు చెప్పారు. నీవు విన్నావు. అయినా నీ మీద ఉన్న వాత్సల్యము కొద్దీ నాకు తెలిసిన రాజనీతి సూత్రాలు చెప్పాను. అయినా నీకు తెలియని రాజనీతి ఏముంది. కానీ నిరంతరమూ పెద్దలను సేవిస్తూ ఉండు. నీకు సకల శుభములు కలుగుతాయి." అని ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజుకు రాజనీతిశాస్త్రము వినిపించాడు.

" పెదనాన్న గారూ! ఇప్పుడు తాత భీష్మల వారు లేరు. కృష్ణుడు ద్వారకకు వెళ్లాడు. ప్రస్తుతము తమరు తప్ప నాకు పెద్ద దిక్కు ఎవరూ లేరు కదా! తమరు ఉపదేశించిన రాజనీతి సూత్రములు అక్షరాలా పాటిస్తాను." అని అన్నాడు.

ధర్మనందనా! ఇంక నీవు విశ్రాంతి తీసుకో. నేనూ కొంచెంసేపు విశ్రమిస్తాను." అని అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు అంతః పురానికి వెళ్లాడు. అక్కడ గాంధారి "మనము అరణ్యములకు ఎప్పుడు వెళ్లుతాము." అని అడిగింది.

" గాంధారీ! మన అరణ్యావాసమునకు వ్యాసమహర్షి అనుమతి, ధర్మరాజు అనుమతి లభించాయి. ఇంకా ఆలస్యం చెయ్యడం దేనికి. మనము వెంటనే అరణ్యములకు బయలుదేరుదాము. ఎన్నోపాపాలు చేసిన నీ కుమారులకు నేను తపస్సు చేసి ఉత్తమగతులు కలిగిస్తాను. మనము అడవులకు పోయే ముందు నీ కుమారులకు ఊర్ధ్వలోక ప్రాప్తి కలిగేటట్టు కొన్ని పుణ్యకార్యములు దాన ధర్మములు చేసి వెళుదాము." అని అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

వెళ్లే ముందు ఇంతకాలము తనతో మమేకమై ఉన్న పురప్రముఖుల అనుమతి తీసుకోవాలి అని అనుకున్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. ధర్మరాజు దానికి తగిన ఏర్పాట్లు చేసాడు. హస్తినాపురములో ఉన్న ప్రముఖులను రావించాడు. గాంధారితో సహా ధృతరాష్ట్రుడు వారి దగ్గరకు వచ్చి వారితో ఇలా అన్నాడు.

"హస్తినాపుర పౌరులారా! ఇన్ని రోజులూ మీరూ కౌరవులు కలిసి మెలిసి ఉన్నారు. వయసు పైబడిన వారు వానప్రస్థము నకు వెళ్లడం లోక ధర్మము. అందుకనీ నేను కూడా వానప్రస్థమునకు వెళ్లడానికి నిర్ణయించుకున్నాను. మీరందరూ మంచి మనసుతో నన్ను దీవించి పంపండి." అని వేడుకున్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. ఆ మాటలు విని అక్కడ ఉన్న కళ్లనీళ్ల పర్యంతము అయ్యారు. వారిని చూచి ధృతరాష్ట్రుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "ఈ హస్తినాపురమును మనకు తెలిసీ శంతన మహారాజు పరిపాలించాడు. తరువాత ఈ రాజ్యమును

భీష్ముడు కాపాడాడు. విచిత్రవీర్యుని రాజుగా చేసాడు. ఆయన కుమారుడ నైన నేను పుట్టు గుడ్డిని కావడం వల్ల నా సోదరుడు పాండురాజు ఈ రాజ్యమును కాపాడాడు. తరువాత దుర్మార్గులు, దుష్టులు అయిన నా కుమారులు పాండవులతో యుద్ధము ఓడిపోయారు. వీరస్వర్గము అలంకరించారు. నిజానికి ఈ దుస్థితికి కారణం నేనే. నన్ను క్షమించండి. నాకు అరణ్యావాసమునకు అనుమతి ఇవ్వండి.

నా భార్య గాంధారి వృద్ధురాలు. ఈ వయసులో కొడుకులనందరినీ పోగొట్టుకొంది. వృద్ధులైన మమ్ములను చూచి అయినా మాకు అరణ్య వాసమునకు అనుమతి ఇవ్వండి. ఇప్పుడు మీకు ధర్మరాజు ఈ హస్తినాపురము నకు రాజు. కురు సామ్రాజ్యమునకు చక్రవర్తి. నాలుగు దిక్కుల వంటి తన తమ్ముల మధ్య దేవేంద్రుని వలె వెలిగిపోతున్నాడు. ఇంక మీరందరూ ధర్మరాజుకు అనుగుణంగా ఆయన ఇష్టప్రకారము నడుచుకోండి. ధర్మరాజు పాలనలో మీరంతా సుఖసంతోషాలతో ఉంటారని ఆశిస్తున్నాను. నా వలన నా వాళ్ళకు కష్టం కలిగిందేమోకానీ మీకు మాత్రం నేను కష్టం కలిగించలేదు. అందుకే ధర్మపరుడైన ధర్మరాజును సింహాసనము మీద ఉంచి వెళుతున్నాను.

ఓ హస్తినాపుర పౌరులారా! మీరందరూ ఇప్పటి దాకా నాకు ఎలాంటి కష్టమూ కలిగించలేదు. ఇప్పుడు కూడా నన్ను సాదరంగా అడవులకు సాగనంపండి. ఆమాటలు వింటున్న పురప్రముఖులు తమ తమ దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేక పోతున్నారు. ధృతరాష్ట్రుడు వారిని చూచి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

“అయ్యలారా! ఈమె నా భార్య గాంధారి. సద్వర్తనురాలు. ఇంతకాలం నన్ను అనుసరించి ఉన్నది. ఈమెతో సహా నన్ను అరణ్యావాసమునకు అనుమతి ఇవ్వండి. ధర్మరాజు, వ్యాసుడు కూడా మా అరణ్యావాసమునకు అనుమతి

ఇచ్చారు. ఇంక మీ అనుమతి తో నేను సంతోషంగా అరణ్యవాసమునకు వెళతాను.” అని అన్నాడు.

ఆ మాటలకు పౌరప్రముఖులంతా భోరున ఏడ్చారు. తరువాత పురప్రముఖులందరి పక్షాన ఒకడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా అన్నాడు.

“ఓ భరతకులభూషణా! ధృతరాష్ట్రమహారాజా!పౌరులందరూ తమందరికి మారుగా నన్ను తమతో మాట్లాడమన్నారు. నా మాటలు సావధానముగా అవధరించండి. కురువంశపు మహారాజులలో తగని పనులు చేసిన వారు ఎవరూ లేరు. అందరూ సకల సద్గుణ సంపన్నులే. అందరూ తమ ప్రజలను కన్నబిడ్డలవలె పాలించారు. ఆ మాటకొస్తే దుర్యోధనుడు చేసిన అనర్థమైన పని ఏమీ లేదు. దానికి మీరు చింతించవలసిన పనిలేదు. తమరికి వ్యాసభగవానుడు ఏమి ఆనతిచ్చాడో దానిని మీరు నెరవేర్చండి. కాని మీరు అడవులకు వెళ్లడం మేమందరమూ తట్టుకోలేకపోతున్నాము. తమరిని తమరి గుణగణములను త ల్చుకుంటూ తమరి మామధ్య ఉన్నట్టే భావించుకుంటాము. మీ తాతగారు శంతనమహారాజూ, మీ నాన్న గారు విచిత్రవీర్యుడు, తమరూ, తమరి కుమారుడు సుయోధన సార్వభౌములూ అందరూ ప్రజారంజకంగానే పాలించారు. ఇందులో తమరిని కానీ, తమరి కుమారుడు సుయోధనుని గానీ తప్పుపట్టవలసిన పనిలేదు. ఇంక యుద్ధము అంటారా. అంతా విధిని అనుసరించి జరిగింది. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు,కృపాచార్యులు, అశ్వత్థామ,శల్యుడు, సుయోధనుడు,భీమార్జుననకులసహదేవులూ, ద్రుపదుడు, విరాటుడు, ధర్మరాజు అందరూ విధిప్రేరణతో ఒకరితో ఒకరు యుద్ధం చేసారు. అందులో కొందరు వీరస్వర్గమలంకరించారు. క్షత్రియ కులమంతా సర్వ నాశనం అయింది. దీనికి ఎవరూ కర్తలు కారు కదా!

ఇంక తమరు ఎప్పుడూ ధర్మాన్ని అవలంబించారు. అందుకే తమరికి పుణ్యలోకములు ప్రాప్తిస్తాయి. ఇందుకు సందేహము లేదు. ప్రస్తుతము మేము మా అదృష్టము కొద్దీ పాండవుల పాలనలో ఉన్నాము. మూడులోకములను కూడా అవలీలగా పాలించగల సమర్ధులైన పాండవులకు ఈ పరిపాలనా బాధ్యతలను అప్పగించావు. చాలా సంతోషము. ధర్మరాజు చాలా ముందుచూపు కలవాడు. అతని మంత్రులు కూడా సమర్ధులు. ధర్మరాజు తన శత్రువుకు కూడా అపకారం చెయ్యడానికి సంకోచిస్తాడు. ఇంక మాకు అపకారం చేస్తాడు అనేది కలలోని మాట. ధర్మరాజు తమ్ములు కూడా అన్న ఆజ్ఞాపాటిస్తూ ధర్మం తప్పని వారే కదా!

ఇప్పటికే ధర్మరాజు దేవతలకు ధూపదీపనైవేద్యములకు గాను అగ్రహారములను, బ్రాహ్మణులకు మాన్యములను బహూకరించాడు. పాండవులందరూ మంచి వారికి ప్రాణం ఇస్తారు. శత్రువులను కఠినంగా శిక్షిస్తారు. వారికి అహంకారము, మదము, లోభము, మాత్సర్యము మచ్చుకైనా లేవు. ఇంక పాండవుల మాతృమూర్తి కుంతీదేవి, పాండవుల ధర్మపత్ని ద్రౌపది కి మామీద ఎనలేని ప్రేమ అభిమానము ఉన్నాయి. వారు తర తమ బేధము లేకుండా అందరినీ ఆదరంతో పలకరిస్తారు. మాట్లాడతారు. కాబట్టి మేమందరమూ పాండవుల చేతిలో, వారి ధర్మపత్ని చేతిలో సుఖసంతోషాలతో జీవిస్తాము. మీరు మా గురించి చింతవీడండి. మీకు తోచిన విధంగా అరణ్యములకు వెళ్లండి.” అని ఆ పౌరప్రతినిధి సభాముఖంగా ధృతరాష్ట్రునితో విన్నవించాడు.

ఆ మాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు ఎంతోసంతోషించాడు. ఆ ప్రకారంగా ధృతరాష్ట్రుడు పురజనులకు వీడ్కోలు పలికాడు. మరునాడు విదురుని పిలిపించాడు ధృతరాష్ట్రుడు. యుద్ధంలో మరణించిన బంధువులందరికీ

శ్రాద్ధకర్మలు, దానధర్మములు చేయవలెనని చెప్పాడు. అప్పటిదాకా అరణ్యవాసమునకు వెళ్లను అని పలికాడు. విదురుడు ఇదే విషయాన్ని ధర్మరాజుకు చెప్పాడు. ఆ మాటలకు భీముడు కోపోద్రిక్తుడు అయ్యాడు. ఏదో అనబోయాడు. కానీ అర్జునుడు అతనిని వారించాడు.

"భీమసేనా! శాంతించు. ధృతరాష్ట్రుడు మనకు రాజు. వయోవృద్ధుడు. యుద్ధములో భీష్ముడు, ద్రోణుడు మొదలగు వారు ఎంతో మంది బంధువులు చనిపోయారు. వారికి శ్రాద్ధకర్మలు చెయ్యాలని అనుకుంటున్నాడు. దాని కోసం మనలను అర్థిస్తున్నాడు. మనము ఇప్పుడు దానికి ఒప్పుకొనకపోతే మనకు, మన వంశమునకు చెడ్డపేరు రాదా! ఇది ధర్మవిరుద్ధము కాదా! అన్నగారు దీనికి సమ్మతించారు. అన్నగారు చెప్పిన మాటను వనము వ్యతిరేకించవచ్చునా! మరిచిపోయావా! ఇంతకు ముందు మనము అర్ధరాజ్యము కోసరం ధృతరాష్ట్రుని అర్థించాము. ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు మనలను కేవలం శ్రాద్ధకర్మలు చెయ్యడానికి అర్థిస్తున్నాడు. ఈ మాత్రం మనం చెయ్యలేమా. కాబట్టి ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు చేయ తలపెట్టిన ఈ శ్రాద్ధకర్మలను అతని చేత చేయించడం మనధర్మం. నీవు మారు మాటాడవలదు." అని అన్నాడు అర్జునుడు. అర్జునుని మాటలు విన్న ధర్మరాజు అతని ధర్మనిరతికి ప్రశంసించాడు. కాని భీమసేనుడు మాత్రం అర్జునుడి మాటలు లక్ష్యపెట్టలేదు.

"అర్జునా! ఇంతకు ముందు చేసిన శ్రాద్ధకర్మలు, దానధర్మములు చాలలేదా! భీష్ముడు మొదలగు బంధువులకు శ్రాద్ధ కర్మలు చెయ్యడానికి మనం లేమా. ఆయనే చెయ్యాలా! ధృతరాష్ట్రుడు లాంటి దుర్మార్గుడు చేసే శ్రాద్ధ కర్మలను పితరులు అంగీకరిస్తారా! అన్నయ్యా! ఈ ధృతరాష్ట్రుడి మూలంగా మనం పడిన బాధలు అప్పుడే మరిచిపోయారా! మనం బాధలు పడుతుంటే ఈ భీష్ముడు, బాహ్లికుడూ మొదలగు పెద్దలు ఏంచేస్తున్నారు. ఒక్కరైనా ఇది

తప్పులని ఈ ధృతరాష్ట్రుని నివారించారా! అటువంటి బంధువులు అసలు బంధువులే కాదు. వారికి శ్రాద్ధక్రియలు చేయనవసరం లేదు. వారికి ఊర్ధ్వలోకాలు కలగక పోతే వచ్చే నష్టం ఏమీ లేదు. అంతగా చెయ్యదలచుకుంటే తన కుమారుడైన కర్ణునికి కుంతీ దేవి శ్రాద్ధక్రియలు చెయ్యవచ్చు. అందులో దోషం లేదు. అయినా అన్నయ్యా! నాడు నిండుసభలో మన ధర్మపత్ని ద్రౌపదిని అవమానించిన విషయమూ, అన్న ధర్మనందనునితో సహా మనం అందరం అడవులలో మృగాలమాదిరి బతికిన విషయం అప్పుడే మరిచిపోయారా! ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడుని తండ్రి అంటున్నావు కదా! మరి ఈ తండ్రి ఆ రోజు ఎక్కడకు పోయాడు. సభలో కూర్చుని ఉన్నాడు కదా! అలాంటి వాడూ ఒక తండ్రేనా! అప్పుడు ఈ భీష్ముడు మొదలగు పెద్దలు, బంధువులు సభలో కూర్చుని ఉన్నారు కదా. వారేం చేస్తున్నారు. అప్పుడు వారికి మనతో బంధుత్వము గుర్తుకు రాలేదా! ఈ సంగతులు అన్నీ విదురునికి తెలియవా! ఈనాడు ధృతరాష్ట్రుని మాటలను మనకు చెప్పడానికి ఎలా వచ్చాడు.......” అని ఇంకా భీముని వాక్ప్రవాహము అలా సాగుతుంటే ధర్మరాజు వారించాడు. అర్జునుడు భీమసేనునితో ఇలా అన్నాడు.

“అన్నయ్యా భీమసేనా! ధృతరాష్ట్రుడు మనచేత గౌరవింపతగినవాడు. ఇంక ఒక్క మాట కూడా మాట్లాడవద్దు. పెదనాన్నగారి సంకల్పం నెరవేర్చడం అన్నగారి అభిమతము, ఆదేశము. దానిని మనం ఆచరించాలి. అది మన కర్తవ్యము.” అని భీముని వారించాడు. విదురుని వంక చూచి “పెదనాన్న ధృతరాష్ట్రులవారు శ్రాద్ధకర్మలు ఏ ప్రకారము నిర్వర్తింపదలచు కున్నారో అదే ప్రకారం ఆచరించవచ్చును. ఈ విషయాన్ని ధృతరాష్ట్రులవారికి తెలియ చేయండి.” అని అన్నాడు.

అర్జునుడు పలికిన పలుకులకు ధర్మరాజు ఎంతో సంతోషించాడు.

ధర్మరాజు విదురుని చూచి "విదురా! మా పెదనాన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఎంత ధనమునైనా వెచ్చించి శ్రాద్ధకర్మలను నెరవేర్చవచ్చును. అలా చేయడం మా అందరికీ ఇష్టం అని మా పెదనాన్న ధృతరాష్ట్రులవారికి మనవి చేయండి. విదురా! అరణ్యవాసములో పడ్డ బాధలు తలచుకొని భీమసేనుడు ఏదో అన్నాడు. ఆ మాటలు మనసులో పెట్టుకోవద్దు అని ధృతరాష్ట్రుల వారికి మనవి చెయ్యి. అయినా విదురా! భీమసేనుడు ఏమి అన్నా అంటే మాత్రం ఏమవుతుంది. ధృతరాష్ట్రుడు మాకుపరమదేవత. ఆయనే నన్ను ఈ కురుసామ్రాజ్యానికి చక్రవర్తిగా అభిషేకించాడు. కాబట్టి మా తండ్రిగారు తన ఇష్టం వచ్చినట్టు పితృకర్మలు ఆచరించమనండి. దానికి తగిన ఏర్పాట్లు అర్జునుడు చేస్తాడు. బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారములు, ధనము, ధాన్యము, విరివిగా దానం చెయ్యమని చెప్పండి." అని అన్నాడు ధర్మరాజు.

వెంటనే విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లాడు. ధర్మరాజు చెప్పిన మాటలు యధాతథంగా చెప్పాడు. "ఓ ధృతరాష్ట్రమహారాజా! నీకు నచ్చిన విధంగా భీష్మాదులకు శ్రాద్ధకర్మలు, దానధర్మాలు చెయ్యమని చెప్పాడు. నీ కుమారులు పుణ్యలోకములు పొందేవిధంగా బ్రాహ్మణులకు బంగారము, రత్నములు, గ్రామములు, హయములు, గోవులు, మిక్కుటంగా దానం చెయ్యమని చెప్పాడు." అని అన్నాడు విదురుడు. భీముడు అన్నమాటలు కూడా చూచాయగా తెలియ జేసాడు. "ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! నీవు భీముడు అన్న మాటలు లక్ష్యపెట్ట వద్దు. ఎందుకంటే భీముడు దుర్మదుడు. అతని మాటలు పట్టించుకోనవసరం లేదు." అని అన్నాడు.

ఆ మాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు సంతోషించాడు. కార్తీక మాసంలో పౌర్ణమి తిధియందు ధృతరాష్ట్రుడు పెద్దలకు శ్రాద్ధకర్మలు నిర్వర్తించాడు. ధర్మరాజు బంగారముతో చేసిన వస్తువులను విరివిగా పంపించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు

ముందు బాహ్లీకునకు, భీష్మునకు, సోమదత్తునకు, ఆయన పుత్రులకు శ్రాద్ధ కర్మ ఆచరించాడు. తరువాత సుయోధనుడు మొదలగు నూర్గురు కుమారులకు శ్రాద్ధకర్మలు నిర్వర్తించాడు. తరువాత సింధురాజు సైంధవునకు అతని బంధువులకు, మిగిలిన రాజులకు, ద్రోణునకు తనకు తోచిన విధంగా శ్రాద్ధకర్మలు చేసాడు. తరువాత తనకు గుర్తుకు వచ్చిన బంధువులకు అందరికీ శ్రాద్ధకర్మలు నిర్వర్తించాడు. తరువాత 15రోజుల పాటు నిర్విరామంగా దానధర్మములు చేసాడు. దానికి తగిన నిధులు, సంభారాలు, బంగారము, రత్నములు, గోవులు, హయములు, వస్త్రములు, స్త్రీలు, గ్రామములు సమకూర్చాడు ధర్మరాజు. ధృతరాష్ట్రుడు చేసినవి కాకుండా ధర్మరాజు ఎన్నో గ్రామములు బ్రాహ్మణులకు దానంగా ఇప్పించాడు.

తరువాత అరణ్యములకు పోవడానికి తగిన సన్నాహములుచేసుకున్నాడు. మరునాడు ఆశ్వయుజ శుద్ధ పాడ్యమి నాడు ఉదవసీయం అనే యజ్ఞమును చేసాడు. పాండవులకు మిగిలిన వారికి తాను అడవులకు పోతున్నట్టు తెలియ చేసాడు. పట్టు వస్త్రములు విడిచి తాను, గాంధారి నారచీరలు ధరించారు. ఆభరణములు, ఆడంబరాలు విడిచిపెట్టాడు. పురోహితులు అగ్నిహోత్రము తో సహా వెంట నడువగా గాంధారీ సహితంగా ధృతరాష్ట్రుడు అడవులకు బయలుదేరాడు. ఆసమయంలో కుంతీదేవి అక్కడకు వచ్చింది. దుఃఖము ముంచుకొస్తూ ఉండగా కుంతీ దేవి గాంధారీ వెంట నడిచింది. ,

ధృతరాష్ట్రుడు వెళుతున్న వంక చూస్తూ ధర్మరాజు దుఃఖాన్ని తట్టుకోలేక కిందపడిపోయాడు. పక్కనే ఉన్న అర్జునుడు ధర్మరాజును ఓదార్చాడు. భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు, యుయుత్సుడు, సంజయుడు ధౌమ్యుడు మొదలగు వారు కూడా దుఃఖంతో కుమిలిపోయారు. కుంతీ దేవి గాంధారీ బుజం మీద చెయ్యి వేసి నడుస్తూ ఉంది. ద్రౌపదీ,సుభద్రా,చిత్రాంగద, ఉలూపీ, ఉత్తర,

ఇంకా అంతఃపుర జనాలు శోకిస్తూ నడుస్తున్నారు. కొంతమంది పెద్దగా ఏడుస్తున్నారు. జూదం ఆడిన తరువాత పాండవులు అడవులకు వెళ్లేటప్పుడు ఏ ప్రకారం పౌరులు దుఃఖించారో ఆ మాదిరి దుఃఖిస్తున్నారు. పౌరులందరూ వీధులకు అటు ఇటు నిలబడి చూస్తున్నారు. చిన్న పెద్దా ఆడా మగా తేడా లేకుండా పౌరులందరూ దుఃఖిస్తున్నారు.

ధృతరాష్ట్రుడు పురద్వారము సమీపించాడు. తనతో వచ్చు వారందరినీ ఇంక నిలువమని ప్రార్థించాడు. విదురుడు కూడా ధృతరాష్ట్రుని తో కూడా వనములకు వెళ్లడానికి నిశ్చయించు కున్నాడు. విదురునితోపాటు సంజయుడు కూడా అడవులకు అనుసరించాడు. కృపాచార్యుడు, యుయుత్సుడు కూడా వెంట వస్తానంటే ధృతరాష్ట్రుడు వారించాడు. ధర్మరాజుకు వారిని అప్పగించాడు. తన కోడళ్లను సముచిత మైన మాటలతో అనునయించాడు. వారలందరూ ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారికి నమస్కరించి వారి వద్ద సెలవు తీసుకున్నారు. ఆ సమయంలో ధర్మరాజు కుంతీదేవిని చూచి ఇలా అన్నాడు.

"అమ్మా! ధృతరాష్ట్రుడు నాకు పితృసమానుడు. ఆయన అడవులకు వెళుతున్నాడు. నేను కూడా ఆయన వెంట వెళతాను. ఆయనకు శుశ్రూషలు చేస్తాను. నీవు ఈ అంతఃపుర జనమును తీసుకొని తిరిగి వెళ్లు." అని పలికాడు. ఆమాటలకు కుంతీదేవి ఇలా అన్నది.

"కుమారా! రాజ్యము చెయ్యవలసిన వాడవు తనతో రావడానికి నీ పెదతండ్రి అంగీకరిస్తాడా! కాబట్టి నీవు అంతఃపురజనములో తిరిగి వెళ్లు. అక్కగారికి సేవచేయడానికి నేను వారితోపాటు అడవులకు వెళతాను. ఎందుకంటే వారికి సేవలు చెయ్యడం మీ వల్ల అవుతుందా చెప్పు. నేను స్త్రీని. పైగా సమర్థురాలిని. కాబట్టి నేను వారితో పాటు అడవులకు వెళతాను. అయినా

ఇంతకాలం కలిసి ఉన్నాము ఇప్పుడు వారు అడవులకు పోతే నేను రాజభవనములలో ఉండటానికి నా మనసు ఎలా ఒప్పుతుంది.” అని అన్నది కుంతి. ఆ మాటలు విన్న పాండవులు ఐదుగురూ కుంతినీ ఆపడానికి ఎంతో ప్రయత్నం చేసారు. కాని కుంతి వినలేదు. ధర్మరాజుతో ఇలా అంది.

“ కుమారా! నేను వీరితో అడవులకు వెళ్లడానికి నిశ్చయించుకున్నాను. ఇంక నీవేమీ మాటాడకు. ఎవరు చెప్పినా నేను వినను. నకుల సహదేవులను జాగ్రత్తగా చూచుకో. నా పెద్దకుమారుడు కర్ణుని మరువకు. ఎందుకంటే, కపట బుద్ధితో నా కుమారుని జనన రహస్యం మీకు చెప్పకుండా దాచాను. మహా పాపం చేసాను. దానిని తలచుకుంటూ నేను బాధపడని రోజులేదు. నేను చేసిన పాపము తొలగిపోయేట్టు కర్ణుని పేరుమీద విరివిగా దానధర్మములు చెయ్యి. నా పెద్దకుమారుడు కర్ణుడు, చిన్న కుమారుడు అర్జునుని చేతిలో దారుణం చంపబడ్డాడు అని తెలిసికూడా నా గుండెలు బద్దలవలేదు. ఎందుకంటే నాది గుండె కాదు. బండరాయి. నేను ఎంత కఠినాత్మురాలినో కదా! కాబట్టి నీవు నీ తమ్ములు కర్ణుని సదా స్మరించండి.

ధర్మనందనా! మీ భార్య ద్రౌపదిని అనురాగంతో చూడండి. నీ తమ్ములు భీమార్జున నకులసహదేవులు మనసు తెలుసుకొని ప్రవర్తించు. వారికి కావలసినవి వారు అడగకుండానే సమకూర్చు. ఇంటి విషయములలో పడి రాజ్యపాలన, ధర్మపరిరక్షణ ఉపేక్ష చేయకు. నా నిర్ణయము మారదు. ఇంక మీరు తిరిగి వెళ్లండి.” అని పలికింది కుంతి. చేసేది లేక ధర్మరాజు దుఃఖిస్తూ నిలబడ్డాడు. భీమార్జుననకులసహదేవులు కూడా కళ్లలో నీళ్లు కారుతుండగా తలలు వంచుకొని నిలబడ్డారు.

అప్పుడు ధర్మరాజు తల్లితో ఇలా అన్నాడు. “అమ్మా! ఏంటమ్మా ఇది!

ఇంత హటాత్తుగా ఇలాంటి నిర్ణయం తీసుకున్నావు. నిన్ను నేను అడవులకు ఎలా పంపగలను అని ఎలా అనుకున్నావు. అమ్మా! నీవు మా చిన్నప్పటి నుండి మాకు మార్గనిర్దేశం చేస్తున్నావు. ఇప్పుడు కూడా అదే ప్రకారము మా చేత రాజ్యపాలన చేయించు. అంతేగానీ అడవులకు పోతాను అంటే ఎలాగా! నీవు కృష్ణుడూ మమ్ములను అనుక్షణం కనిపెట్టి ఉండక పోతే మేము ఇంతవారము అయ్యేవారమా! అమ్మా! మమ్ములను కోడళ్లను, మనుమళ్లను విడిచి నీవు అడవులలో ఎలా ఉండగలవమ్మా! చెప్పు." అని అన్నాడు.

కానీ కుంతీ దేవి ఏ సమాధానమూ చెప్పకుండా గాంధారి వెంట సాగిపోతూనే ఉంది. ఇలా కాదని భీముడు కుంతీదేవికి అడ్డం పడ్డాడు.

"అమ్మా! అమ్మా! ఏంటమ్మా ఇది. అసలు నీవు మా అందరినీ విడిచి పెట్టి వెళ్లడానికి కారణం ఏమన్నా ఉందా!నీ ఆదేశం ప్రకారమే కదా మేమందరమూ యుద్ధము చేసి శత్రువులను సంహరించి రాజ్యలక్ష్మిని చేపట్టాము. సుఖించ వలసిన తరుణంలో నీవు ఇలా అడవులకు పోవడం భావ్యమా చెప్పు. అమ్మా! నీవు అరణ్యములలో ఏంచేస్తావో అదే ఇక్కడా చెయ్యి. నీ ఇష్టం వచ్చినట్టు దానధర్మాలు చెయ్యి. అమ్మా ఒక్కసారి గుర్తుకు తెచ్చుకో. నకుల సహదేవులు చిన్నవాళ్లు అడవులలో ఎన్ని అవస్థలు పడుతున్నారో అని నీవు కుమిలిపోయావు కదా! రాజ్యం మరలా సంపాదించడానికి మమ్ములను యుద్ధం చెయ్యమని పురికొల్పావు కదా! మేము యుద్ధం చేసి రాజ్యము సంపాదించిన తరువాత మమ్ములను వదిలి నీవు అడవులకు పోవడం తగునా!" అని కుంతిని ఆపడానికి ప్రయత్నించాడు భీముడు. భీముని మాటలు విని ద్రౌపది,సుభద్ర ఎంతో దుఃఖించారు.వీరి పరిస్థితి ఇలా ఉంటే కుంతీదేవి పరిచారికల దుఃఖానికి అంతులేదు.

వీరందరినీ చూచి కుంతి ఇలా అనుకుంది. ఇంక కొంచెం కఠినంగా మాట్లాడితేగాని వీరు ఇక్కడినుండి వెనుకకు మరలరు అని మనసులో అనుకొని వారు వింటూ ఉండగా పక్కనే ఉన్న పరిచారికలతో ఇలా అంది.

"నిజమేనమ్మా! నా కుమారులు నా కోడలు నిండుకొలువులో పడ్డ అవమానాలను, వారు అరణ్యములలో పడ్డ కష్టములను చూచి సహించలేక కృష్ణునితో ఆ మాటలు అన్నమాట నిజమే. వీళ్లను యుద్ధమునకు పురికొల్పిన మాట కూడా నిజమే! అయినా లోకోత్తర పరాక్రమ వంతులైన కుమారులు ఆ ప్రకారం కష్టములు పడటం ఏతల్లి అయినా ఓర్చుకుంటుందా! చెప్పండి." అని పలికి పక్కనే ఉన్న ద్రౌపదిని ముందుకు తోసి ధర్మరాజుతో ఇలా అంది. "చూడు! ఈమె కుసుమకోమలి. ఈమెను తల్లిలా పూజించవలసిన ఈమె మరిది ఈమె కొప్పుపట్టుకొని నిండు సభకు ఈడ్చుకు వచ్చాడు. దానిని మీరు సహించారు. కాని నేను సహించలేకపోయాను. కురువంశ ప్రతిష్ఠ సర్వనాశనం అవుతుంటే సహించలేకపోయాను. అందుకని మిమ్ములను యుద్ధమునకు పురికొల్పాను. కృష్ణునితో అలా మాట్లాడాను. అంత మాత్రం చేత భీమసేనుడు ఈరోజు నన్ను ఇలా మాట్లాడుతున్నాడు. నన్ను ఎత్తిపొడుస్తున్నాడు. నేను ఏమనగలను చెప్పు." అని పలికింది కుంతి.

ఆ మాటలకు భీముడు సిగ్గు పడ్డాడు. బాధతో కుమిలిపోతున్నాడు. అంతలోనే తన కుమారుడు బాధ పడటం చూచి కుంతి సహించలేకపోయింది. భీముని చూపించి ధర్మరాజుతో ఇలా అంది. "అది కాదు ధర్మనందనా! నేను ఊరికే నవ్వులాటకు అన్నాను. అంతే కానీ భీముని కించపరచాలని కాదు. అయినా మీరు నాకేం తక్కువ చేసారు. నేను కోరినట్టు దాన ధర్మాలు చెయ్యనిచ్చారు. నేను కూడా మీరు అశ్వమేధ యాగము చెయ్యడం కళ్లారా చూచాను. ధన్యురాలినయ్యాను. ఈ జన్మకు నాకు ఇంక కావాలిసింది ఏముంది.

ఇంక అనుభవించాల్సింది ఏమీ లేదు. ఈ రాజ్యసుఖాలు అనుభవించి నాకు విసుగు పుట్టింది. కాబట్టి ఇంక నేను అడవులకు పోవడం మంచిది. ఈ జీవిత చరమాంకంలో హాయిగా ప్రశాంతంగా తపస్సు చేసుకుంటూ పుణ్యలోకాలు పొందుతాను. ఆ పని నేను ఒంటరిగా చెయ్యలేను కదా. ఇప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి తోడు దొరికారు. ఇంతకన్నా నాకు కావాల్సింది ఏముంది. అందుకని నన్ను వారితో అడవులకు వెళ్లనివ్వు. నేను గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులకు సేవచేసు కుంటూ తపస్సు చేసుకుంటూ శేషజీవితాన్ని ఆనందంగా ప్రశాంతంగా గడుపుతాను. మీరు ఇంక వెనుకకు మరలండి." అని చెప్పింది కుంతీదేవి.

ఇదంతా దూరం నుండి చూస్తున్న విదురుడు జరిగిన విషయములు అన్నీ ధృతరాష్ట్రునకు వివరించాడు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో ఇలా అన్నాడు. "నీవు పోయి కుంతి తో ధర్మరాజు ఎలా చెబితే అలా చేయుము అని చెప్పు" అని అన్నాడు. విదురుడు సంజయుడు వచ్చి కుంతితో ఆ సంగతి చెప్పారు. కాని కుంతీ దేవి వారి మాటలు వినలేదు. తన పట్టుదల మానలేదు. ఒక్కసారి తన కొడుకులను కోడళ్లను చూచి "మీరు అందరూ ఎందుకు నా వెంట వస్తారు. నేను అడవులకు వెళుతున్నాను.మీరు మీ మీ రాజభవనములకు వెళ్లండి." అని చెప్పింది.

ఇంక కుంతీ తన నిర్ణయం మార్చుకోదని వారికి తెలిసిపోయింది. అందుకని వారందరూ ఆమెకు ప్రదక్షిణా నమస్కారములు చేసారు. అక్కడే దుఃఖిస్తూ నిలబడ్డారు. పాండవులు మాత్రం తల్లికి వీడ్కోలు చెప్పడానికి ఆమెతో కొంచెం ముందుకు నడిచారు. ఆమెను ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు తీసుకొని వెళ్లారు. ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా అన్నాడు. "మీరు అడవికి వెళుతున్నారు అని తెలిసి మా తల్లిగారు కుంతీదేవి కూడా మీతో వస్తానని పట్టుబట్టింది. మేము ఎంత చెప్పినా వినడం లేదు. ఇంక మా తల్లి బాధ్యత మీదే. ఆమెతో

మీరు సేవలు చేయించుకోండి." అని తమ తల్లి కుంతీదేవిని గాంధారీ ధృ తరాష్ట్రులకు అప్పగించారు. తరువాత పాండవులు ధృతరాష్ట్రునకు, గాంధారికీ, కుంతీదేవికి చుట్టు తిరిగి నమస్కరించారు. వెను తిరిగి అంతఃపుర స్త్రీలు ఉన్నచోటికి వచ్చారు. అందరూ బరువెక్కిన హృదయాలతో హస్తినాపురమునకు తిరిగి వచ్చారు.

తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారీ, కుంతి, విదురుడు, సంజయుడు అందరూ గంగానదీతీరమునకు చేరుకున్నారు. అక్కడ విడిది చేసారు. గంగానది లో స్నానాదికములు ఆచరించి, సంధ్యావందనము మొదలగు నిత్యపూజలు చేసారు. అగ్నిహోత్రము వెలిగించారు. అగ్నిని పూజించారు. తరువాత అందరూ భోజనాది కార్యక్రమములు నిర్వర్తించారు. ధృతరాష్ట్రుడు దర్భలతో చేసిన శయ్య మీదకూర్చున్నాడు. అలాగే గాంధారీ, కుంతి, విదురుడు, సంజయుడు కూడా తమతో వచ్చిన ఋత్విక్కులతో విశ్రాంతి తీసుకుం టున్నారు.

మరునాడు సూర్యోదయము కాగానే ప్రాతఃకాల విధులు నిర్వర్తించారు. గంగానదిని దాటి కురుక్షేత్రంలో ప్రవేశించారు. అక్కడ ఉన్న శతయూపుడు అనే రాజర్షి ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారీ సమేతంగా అక్కడకు వచ్చాడని తెలిసి ఆయనను చూడటానికి వచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రుని, గాంధారినీ, కుంతినీ, విదురుడు, సంజయుని, ఋత్విక్కులను తన ఆశ్రమమునకు తీసుకొని వెళ్లాడు. అక్కడ ఉన్న ప్రశాంతతను చూచి ధృతరాష్ట్రుడు అక్కడే ఉండాలని కోరుకున్నాడు. వెంటనే అక్కడ పర్ణశాలలు నిర్మించారు. అందరూ వనవాసము లో అనుసరించవలసిన పద్ధతులు అనుసరిస్తున్నారు. నారచీరలు ధరించారు. కందమూలములు మొదలగు శాకాహారములు తింటున్నారు. పర్ణశాలలతో ఉంటున్నారు. గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రులు అత్యంత నిష్టతో తపస్సు చేస్తు న్నారు. కాలక్రమేణా ధృతరాష్ట్రుడు ఎముకల పోగుగా మిగిలిపోయాడు. అతని తపస్సు

రోజురోజుకూ తీవ్రరూపం దాల్చసాగింది.” అని వైశంపాయనుడు జనమేజయునికి చెప్పిన మహాభారత కథను నైమిశారణ్యంలో సత్రయాగ సందర్భంలో సూతుడు శౌనకాది మహామునులకు వినిపించాడు.

మహా భారతము

ఆశ్రమ వాస పర్వము

ప్రథమోధ్యాయము సంపూర్ణము.

ఓం తత్సత్ ఓంతత్సత్ ఓంతత్సత్.